

نگاهی بر تاریخچه باغ ایرانی با تاکید بر رفتارشناسی آب (نمونه موردی: باغ فین کاشان)

امیرحسین شیردل^{۱*}: پژوهشگر معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
amirshirdel6645930@gmail.com

جمال الدین مهدی نژاد^۲: استاد، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
mahdinejad@sru.ac.ir

سید حسین سید موسوی^۳: دانشجوی کارشناسی معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، تهران، ایران
imhmoosavi@gmail.com

چکیده:

باغ ایرانی با قدمتی چند هزارساله به عنوان میراث ارزشمند ایران، تجلی تفکر و فرهنگ متعالی تمدن ایرانیان می‌باشد که با باورهای آیینی و دینی دوره اسلامی و پیش از آن پیوند عمیقی خورده است و تاکنون نیز ساختار فضایی آن به معانی و باورهای انسان تجسد بخشیده و با خلق فضایی، نیازهای فطری انسان را بر آورده ساخته و موجب دستیابی وی به آرامش می‌گردد. پژوهش حاضر به صورت تفسیری - تاریخی است که اطلاعات جمع آوری شده به روش توصیفی - تحلیلی، تجزیه و تحلیل شده است و با بهره گیری از اسناد کتابخانه ای، مطالعات میدانی و بررسی مقالات، کتب این حوزه و نظریه اندیشمندان به کیفیت و عناصر شکل دهنده باغ ایرانی از جمله آب و تأثیرات آن در معماری پرداخته شده است و برای دستیابی بهتر به نتایج، باغ فین کاشان را به عنوان مورد مطالعاتی خود انتخاب نموده ایم، پژوهش حاضر گویای آن است که بهره گیری معماران ایرانی از آب، علاوه بر ایجاد نشاط و سرزندگی در باغ به آرامشی والا انسان را دعوت می‌کند، آرامشی که برگرفته از پارادایم های مشخصی است که معماران ایرانی از ویژگی های باغ های بهشتی که در منابع اسلامی آورده شده است، آموخته اند و آنها را به منزله اجرا در آورده اند، لذا در این نوشتار با تحلیل باغ ایرانی و عناصر شکل دهنده آن مشخص شد که باغ های ایرانی فقط یک معماری ساده نیست، بلکه هر کدام اجزای باغ، علاوه بر دارا بودن کیفیت هایی شناخته شده، یک فرهنگ خاص را یدک می‌کنند و مجموعه ای از هنر، معماری، نظام گیاهی، نظام آبیاری، اعتقادات، سبک زندگی و زیبایی شناسی را به نمایش می‌گذارند، در این بین آب به عنوان سمبل نشاط، سرزندگی و مایه حیات نقش پر رنگی را در باغ سازی ایرانی ایفا می‌کند که به طور خاص در این پژوهش به آن پرداخته ایم.

واژه‌های کلیدی: آب، باغ ایرانی، معماری اسلامی، حکمت اسلامی، باغ فین کاشان

۱- مقدمه:

باغ ایرانی پدیده‌ای است که بر خلاف ظاهر ساده، هندسه و معماری قابل فهمش، دارای ساختاری پیچیده و مفاهیمی عمیقی است، این ساختار پیچیده متناسب با پارادایم‌های اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی آمیخته با نظام‌های کارکردی، کالبدی و معنایی ویژه‌ای است، در این فرهنگ، عناصر طبیعی مانند آب و گیاه به عنوان آیه و نشانه‌های الهی محسوب می‌شوند از این رو باغ محصول تلفیق عوامل مصنوع و طبیعی نیز می‌باشد و ترجمان ظهور تفکر، تعقل و هنر انسانی در ساخت و نظامندی آن بوده، همچنین بر اساس نعمات طبیعی و زیبایی حاصل از آن که نشان از قدرت خالق بی‌همتا دارد، شکل گرفته است.

از آنجا که معمار ایرانی در خلق اثر خود همواره به مسائلی چون فرهنگ، هویت، باور و ارزش‌های دینی توجه کرده است، بنابراین شاهد آن هستیم که باغ ایرانی بر اساس مفاهیم و طرحواره‌های جنت برین که از کتب دینی و قرآن استخراج شده، شکل گرفته است. با بررسی دقیق تر این منابع می‌توان گفت: گیاه (سرسبزی) و آب بارها در متون اسلامی تکرار شده است که زیباترین ترکیب مادی آب و گیاه در هنر باغ‌سازی ایرانی نمایان می‌شود. هنر باغ‌سازی یکی از قدیمی‌ترین هنرهای ایرانیان است که دارای سنت‌های ارزشمند و قدرتی معنوی است. زمین، آب، گیاه و اجزای معماری به عنوان عناصر چهارگانه شکل‌دهنده کالبد باغ مطرح‌اند. پوشش گیاهی باغ که دوام و بقای آن مرهون حضور آب است، به عنوان وجه تمایز باغ، از سایر آثار معماری قابل ارزیابی است. به تبعیت از جهان‌بینی دیرینه و فرهنگ ایرانی-اسلامی، رابطه مردم این سرزمین با طبیعت و عناصر طبیعی، رابطه‌ای بر اساس احترام به طبیعت و همزیستی با آن است. عناصر دخیل در ساخت فضا در باغ ایرانی، نسبتاً ثابت بوده و عبارت است از گیاه (مثمر و زینتی)، آب (در اشکال جوی، حوض، استخر، آبنما، فواره، دریاچه)، کوشک، دیوار محصورکننده، هندسه مستطیل شکل و خیابان باغ (محور اصلی)، علاوه بر موارد ذکر شده، بهره‌گیری از آب به عنوان یک عنصر تهویه‌کننده محیط می‌تواند به افزایش رطوبت هوا و خنکای محیط کمک کند. در مناطق گرمسیری و خشک، جریان آب در نهرها، جوی‌ها یا حتی فواره‌ها می‌تواند هوای اطراف را خنک کند و تأثیر مثبتی بر تهویه مطبوع فضا داشته باشد. هدف اصلی نگارندگان در این پژوهش آن است که با توجه به اهمیت نقش آب، به تأثیرات و نظام سازماندهی و رفتاری آن، تحت عنوان معماری آب در باغ ایرانی پرداخته شود و رفتارها و تأثیرات این عنصر بر حالات روحی انسان و افزایش کیفیت محیطی بررسی شود، چراکه آب عنصری زنده و حیات بخش است و نحوه بهره‌گیری از آن در باغ‌های زیبای ایرانی پشتوانه‌ای حکیمانه نیز دارد و با کشف این الگوها می‌توان در معماری دوره معاصر، روح معماری ایرانی-اسلامی را در فضا متجلی و به منزله ظهور و بروز برسانیم.

اما سوالات اصلی و مهم تحقیق این است که:

۱) عنصر آب در معماری باغ‌های ایرانی تحت چه الگوها و حکمت‌هایی بهره‌گرفته شده است؟

۲) الگو برداری معمار ایرانی در جهت تصویرسازی از باغ‌های بهشتی با تاکید بر آیات قرآن کریم، چگونه بوده است؟

که در این پژوهش سعی شده است که به آنها پاسخ داده شود.

۲- پیشینه تحقیق:

فرهنگ ایرانی انسان را جدا از طبیعت نمی‌داند، بلکه او را همراه با سایر عناصر طبیعت برای پی بردن به آیات و نشانه‌های خدا می‌بیند (ایرانی بهبهانی، ۱۳۸۶). از این رو به نظر می‌رسد معماری و هنر ایران به شدت طبیعت‌گرا باشد. باغ ایرانی به نوعی ترکیبی است ساده و موزون، رابطه صحیح و استوار، نظام هندسی مشخص، خطوط عمود بر هم، تخت کرت‌های چهارگوش، شبکه مترنم جهت دار آب که در فضای باز و پوشیده وسعت یافته است (عربی و وحدتی، ۱۳۹۴). «میرفندرسکی» با اشاره به ریشه‌های تاریخی این واژه، اصولاً باغ ایرانی را چهارباغ دانسته و می‌گوید: «در نظام استقرار، دو محور اصلی عمود بر هم باغ را به چهار قسمت اصلی تقسیم می‌کند» (میرفندرسکی، ۱۳۸۴). و همچنین دانشدوست باغ ایرانی را ترکیبی از خطوط و محورهای اصلی می‌داند که فضای باغ را به چهاربخش تقسیم می‌کند (دانشدوست، ۱۳۹۶).

ایرانیان از دیرباز به ساختن باغ‌ها و باغچه در حیاط و اطراف بناها علاقه خاصی داشتند، در نوشته‌های مورخان یونانی نزدیک به ۳۰۰۰ سال پیش، پیرامون خانه‌های بیشتر ایرانیان را باغ‌ها احاطه کرده و باغچه‌هایی را که در اطراف بنا می‌ساختند "په اره دئسه" می‌نامیدند که به معنای پیرامون دژ یا دیس بود. دیس به معنی بنا و کسی را که دیس می‌ساخت، دیسا یعنی بنا می‌خواندند. نمونه‌ای از این باغ‌ها، پردیس تخت جمشید است که خشایار شاه در هنگام شمردن بناهایی که ساخته از آن نام برده. واژه پردیس به معنای بهشت، در زبان عربی فردوس و در زبان‌های دیگر به پارادایس (به معنی محوطه محصور و مدور باغ) نامیده می‌شود. بهشت یا وهشت به معنای بهترین زندگی است و این بهشت به شکل باغی سبز، خرم و زیبا مجسم می‌شده است. ما برای این مفهوم واژه جنت، فردوس، بهشت یا رضوان را به کار می‌بریم. در فارسی قدیم واژه پالیز نیز همین معنا را داشته ولی امروز فقط به مزرعه خربزه اطلاق می‌شود. چنان‌که فردوسی حکیم گوید: «وز آنجا به پالیز بنهاد روی» بعدها واژه باغ سرای در ادبیات ایران جای پردیس را گرفت (مهدی نژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

حیبی، امین (۱۴۰۰) معتقد است: باغ ایرانی یکی از شاخص ترین کهن الگوهای معماری ایرانی است که حاصل بینش جریان محور انسان نسبت به محیط بوده است. باغ ایرانی نمونه ای فاخر از طراحی و توسعه احیایی است. اصطلاح «احیایی» فرایندی را تشریح می کند که در آن یک سیستم بازسازی، تجدید یا احیا، منابع ذاتی خود را در برداشته و توسعه ای پایدار خلق می کند که به هم پیوندی نیازهای جامعه و طبیعت می انجامد. زیرا راهکارهای موجود در پایداری، تنها به بررسی وضعیت اکوسیستم ها در «زمان حال» می پردازد. این موضوع باعث شد تا «تفکر پایداری» از توجه به «بهبود گذشته» جا بماند.

قرآن کریم که خود آیاتی از جلوه های جمال خداوند است با تکیه بر تصاویری که انسان از سرسبزی و خرمی طبیعت دارد، بهشت را در جهان آخرت توصیف نموده است و پس از اسلام، معماران مسلمان با عنایت به این توصیف ها، باغ هایی را در این جهان فناپذیر ساخته اند که به راستی تمثیلی از بهشت است که در قرآن توصیف شده است. باغ اسلامی از آغاز تا حال دارای عناصری مشترک بوده که با وجود گذشت سالیان، ارزش گذشته خود را در باغ حفظ کرده اند. درخت و آب عناصر طبیعی هستند که در این باغ ها همواره نقش اصلی را بازی کرده اند. (هاتفی شجاع، ۱۳۹۴: ۲) عزیز قهرودی و عسگری (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که: باغ ایرانی با سابقه درخشان خود، به عنوان بهترین الگوی منظرسازی در ایران، محصول تعامل انسان ایرانی در مواجهه با طبیعت است. این تعامل به صورت یک رابطه دوطرفه ما بین انسان و طبیعت برقرار است و باعث تأثیر متقابل انسان و طبیعت بر یکدیگر می شود. باغ ایرانی به عنوان یک کل، حاصل پیوستگی عناصری است که به تنهایی از لحاظ کالبدی دارای معنی و مفهوم خاصی نیستند. در صورتی که با قرارگیری این عناصر در کنار یکدیگر (با تفکر، هندسه و جهان بینی خاص) مفهوم والایی به نام باغ ایرانی شکل می گیرد. باغ ایرانی بر نگرش و باورهای شخصی انسان ایرانی در مواجهه با محیط پیرامون متکی است و از همین رو تنها یک اثر هنری نیست بلکه یک پدیده فرهنگی و چند بعدی است. باغ ایرانی بر نگاه، نگرش و باورهای شخصی فرد ایرانی در مواجهه با محیط اطراف متکی است، از این رو باغ ایرانی تنها یک اثر هنری و معماری نیست بلکه یک پدیده فرهنگی است که دارای ابعاد مختلفی می باشد (نقره کار و همکاران، ۱۴۰۲).

این پژوهش در تلاش است ضمن معرفی کلی ویژگی باغ های ایرانی با بررسی الگوها و پارادایم های به کار رفته در آن به نقش و نحوه بهره گیری از آب در باغ های ایرانی (به طور خاص در باغ فین کاشان) بپردازد و در ارزیابی باغ و توسعه الگوهای حاکم بر آن در معماری و شهرسازی معاصر منطبق بر فرآیند ادراک آن توسط انسان، طرح ریزی، گسترش و بازشناسی کند چرا که طبق ادبیات موضوع با توجه به الگوها و پارادایم ها و همچنین اصولی که باغ سازی ایرانی دارا است، قطعاً علاوه بر آنکه فضایی خوشایند خلق و بنا استوار، مانا و غیره برای نسل های آتی می شود، بر آرامش روانی آدمی کمک می کند، نیازهای مادی را پاسخ می دهد و به کانونی جهت رشد معنوی، فردی و اجتماعی انسان تبدیل می شود.

۳- روش تحقیق:

پژوهش حاضر به صورت تفسیری - تاریخی است که اطلاعات جمع آوری شده به روش توصیفی - تحلیلی، تجزیه و تحلیل شده است و با بهره گیری از اسناد کتابخانه ای، مطالعات میدانی و بررسی مقالات، کتب این حوزه و نظریه اندیشمندان در ابتدا با معرفی مفهوم باغ، باغ شناسی پرداختیم در ادامه با مطالعه باغ فین کاشان به عنوان نمونه مطالعاتی که یکی از بهترین نمونه های منظر سازی ایران می باشد، اصول باغ سازی ایرانی را در آن بررسی کرده و با نگاه نو وجدیدی به مباحثی تحت عنوان معماری آب و رفتار شناسی آن، پرداختیم و به تأثیرات و ارتباط این شاخصه مهم محیطی در به وجود آوردن آرامش روانی در کنار معماری بنا پژوهش خود را به پایان رساندیم.

۴- مبانی نظری:

۱-۱- باغ ایرانی:

مفهوم معمارانه باغ، بازتاب حس مکان یا مکانیت است چون باغ فضایی متعین به شمار می رود که تصویر کلی کیهان را در خود به قاب می گیرد. این مفهوم که پرونده انتظام و هماهنگی است، می تواند از راه عدد، هندسه و رنگ و ماده به حیطه حوا درآید، در عین حال نظر عقل را به ذات، به ساحت باطنی مستتر در فضای مثبت معطوف دارد. باغ در حد مظهري از صورت مرکزگرایی عالم کبیر، یا ظاهر، و حیاط در حد مظهري از صورت مرکزگرایی عالم صغیر یا باطن، جنبه هایی از مکان به شمار می آیند که متقابلاً مکمل یکدیگرند (مهدی نژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

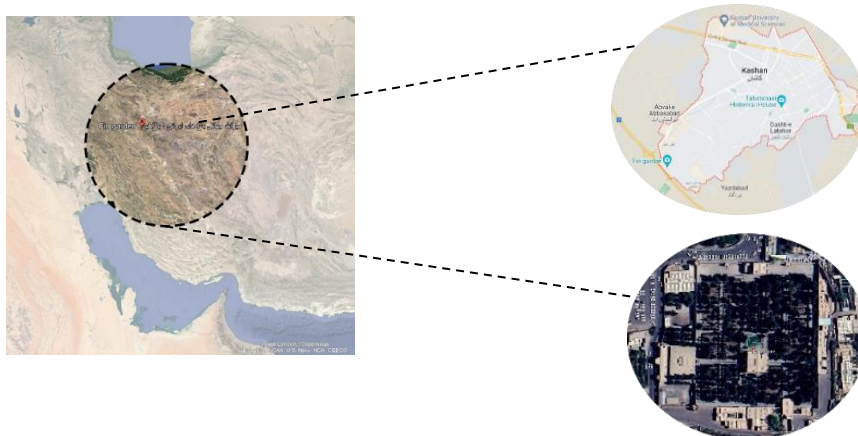
ایرانیان از دیرباز به ساختن باغ ها و باغچه در حیاط و اطراف بناها علاقه خاصی داشتند، در نوشته های مورخان یونانی نزدیک به ۳۰۰۰ سال پیش، پیرامون خانه های بیشتر ایرانیان را باغ ها احاطه کرده و باغچه هایی را که در اطراف بنا می ساختند "په اره دئه" می نامیدند که به معنای پیرامون دژ یا دیس بود. دیس به معنی بنا و کسی را که دیس می ساخت، دیسا یعنی بنا می خواندند. نمونه ای از این باغ ها، پردیس تخت جمشید است که خشایار شاه در هنگام شمردن بناهایی که ساخته از آن نام برده. واژه پردیس به معنای بهشت، در زبان عربی فردوس و در زبانای دیگر به پارادایز (به معنی محوطه محصور و مدور باغ) نامیده می شود. بهشت یا وهشت به معنای بهترین زندگی است و این بهشت به شکل باغی سبز، خرم و زیبا مجسم می شده است. ما برای این مفهوم واژه جنت، فردوس، بهشت یا رضوان را به کار می بریم.

در فارسی قدیم واژه پالیز نیز همین معنا را داشته ولی امروز فقط به مزرعه خربزه اطلاق می‌شود. چنان‌که فردوسی حکیم گوید: «وز آنجا به پالیز بنهاد روی» بعدها واژه باغ سرای در ادبیات ایران جای پردیس را گرفت. باغ ایرانی مانند معماری، شعر، نقاشی و سایر آثار هنری ایران، در چهارچوب سنت و اصول از بدایع و ظرافتی برخوردار است و بر قله کمال وحدت در تنوع و تنوع در وحدت ایستاده است. در باغ ایرانی مانند معماری ایرانی هیچ چیزی بی مورد (یا فقط برای زیبایی) وجود ندارد. آنچه مفید و لازم است زیبا عرضه می‌شود و جلوه ای در کمال و جمال دارد. در باغسازی مناطق گرم و خشک برای مقابله با گرمای طاقت فرسا و گزنده آفتاب شدید، سعی در ایجاد بیشترین سایه است. در بخش گسترده ای از ایران، باغ پناهگاه تپاسیدگان (به ستوه آمدگان از گرما) و مأمن به ستوه آمدگان از ناسازگاری و خشونت محیط است. سپر سرمای سرد و گرمای گرم کویر است. ترکیب لطیف، منسجم و مقاومی است، اسیر گرمادهای توفنده ماسه پاش و محاط بی‌رحمی شنزارهای تفته و آماج تهاجم دما دم تغییرات زیست‌محیطی است. باغ ایرانی با تمام این اوصاف، اثر هنری زیبا، چند منظوره و پر عملکردی است.

باغ ایرانی مزین به نظم و تناسب، برخوردار از حرمت و محرمیت، منزله از بیهودگی و افراط و تفریط، موظف به کارایی و سود دهی، مساعد با قناعت، صرفه جویی و مجهز به پایداری است. با وجود این اوصاف چنان طرح موجه و هماهنگی را داراست که اصول و ضوابط خود را در نقاط خوش آب و هوا و حتی مرطوب نیز توصیه کرده و به بهترین نتایج دست یافته است. باغ ایرانی پاسخ به نیاز است، از نیاز اقلیمی تا نیاز فردی، حتی نیاز حیوانات اهلی و نیاز باغ، حداکثر کارایی را دارد و صرفاً هوس و جولان‌گاه عبث نیست. ابعاد متعادل جماد، نبات، آب و رعایت مقیاس انسانی یکی از ویژگی‌های برتر باغ‌های ایرانی است. این خصیصه حاصل حاکمیت منطق عقلانی، نتیجه‌ی عنایت و تجارب و شرایط زیست محیطی و مرهون رعایت تناسبات و پیمون است. در باغ‌سازی ایرانی سرسبزی درخت و گیاه، تنوع دراز مدت گل‌های الوان، پویایی و بروز و حضور شادمانه آب، گردش بازی نغز آبیان، صدای دلکش پرندگان، لطافت هوای مطبوع، عطر آگینی فضا، زیبایی و چشم‌نوازی سیما، نهایت صرفه‌جویی و غایت کارایی با تمامی ابعاد منظور است. طرح باغ ایرانی بر اساس توجه و کاربرد خاص مربع در ترکیب کلی و اجزا آن استوار است و این خصیصه متمایز باغ ایرانی است که از دیرباز مورد توجه دیگران بوده است. اگر باغ سلطنتی پاسارگاد را که اولین نمونه باغ ایرانی کشف شده قبل از اسلام است بررسی کنیم می‌بینیم که از حوضچه‌های سنگی مقسم آب و آب گذرهای سنگی مستقیم در آن استفاده شده است علی‌رغم آنکه شواهد ظاهری نشانگر تقسیم باغ به دو قسمت (دو مستطیل) است و حوضچه‌های سنگی موجود تنها به سه آب گذر (یک ورودی و دو خروجی) متصل شده‌اند.

۴-۲- باغ فین کاشان و تاریخچه آن:

شهر کاشان در حاشیه کویر واقع شده است و فاصله آن از تهران حدود ۲۲۰ کیلومتر و از قم حدود ۸۶ کیلومتر است. مختصات جغرافیایی کاشان ۵۱ درجه و ۲۷ دقیقه طول شرقی و ۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه عرض شمالی است. ارتفاع این شهر از سطح دریا بین ۹۴۰ تا ۱۱۳۰ متر متغیر است. در ناحیه فین، باغ فین واقع شده و در جنوب غربی کاشان قرار دارد (نعیم، ۱۳۸۶).

شکل ۱- قرار گیری باغ فین در قسمت جنوب غربی شهر کاشان و فلات مرکزی ایران. منابع: Google earth و Google map، همراه با تغییرات نگارندگان

باغ فین در نزدیکی چشمه سلیمانیه در شهر کاشان واقع شده و دارای شیبی ملایم از جنوب به شمال می‌باشد (ستاری و شاهد، ۱۳۹۰). این باغ در دوره صفویه در شهر کاشان ایران ساخته شده است و با طراحی‌های منحصر به فرد خود و استفاده از آبیاری‌های نوآورانه، یکی از نمونه‌های بارز باغ‌های ایرانی به حساب می‌آید. درباره قدمت باغ فین کاشان به عنوان قدیم‌ترین باغ زندگی ایران زمین، تأکید می‌شود (خوانساری و دیگران، ۱۳۸۳: ۷۸). ویژگی‌های معماری این باغ همچنین از اهمیت خاصی برخوردار است، از جمله دیوارهای بلند و دروازه دو طبقه در نمای جنوبی و برج‌های چهارگوش در گوشه‌های باغ. این اقدامات معماری نه تنها به عنوان عناصر دفاعی و حفاظتی عمل می‌کنند، بلکه به زیبایی و اعتبار باغ نیز افزوده‌اند (خوانساری و دیگران، ۱۳۸۳).

شکل ۳- باغ گلشن طبس. (منبع: نگارندگان)

شکل ۲- باغ فین کاشان. باغی در فلات مرکزی ایران. (منبع: نگارندگان)

باغ‌هایی با کمترین شیب و شکل هندسی منظم به عنوان یک نوع از باغ‌های ایرانی در نواحی مرکزی و جنوبی کشور واقع شده‌اند. این نوع از باغ‌ها به دلیل شرایط زمینی خاص و کمبود منابع آب در مناطق خشک و بیابانی مورد استفاده قرار می‌گیرند. در این باغ‌ها، از شیب طبیعی زمین برای جاری کردن آب در جوی‌ها و نهرها استفاده می‌شود و شکل زمین به صورت منظم و هندسی طراحی می‌شود تا منابع آبی بهینه‌تر استفاده شوند (نصر، ۱۳۸۳).

۳-۴- دلایل ساخت باغ:

در سال ۹۸۲ هجری قمری، زلزله‌ای شدید کاشان را زیر و رو کرد و شاه در تلاش بود باغ فین را بازسازی کند. شاه عباس، باغ و کاخ جدیدی را به همراه چشمه دل‌افروز سلیمانیه بنا کرد. محل چشمه فین در نزدیکی باغ‌های قدیمی‌تر در ناحیه سیلک قرار گرفت. باغشاه جدید با ابعاد ۱۵۷ متر طول شرقی و غربی و ۱۴۲ متر عرض شمالی و جنوبی ساخته شد. در گوشه‌های آن برج‌های گرد و مرتفعی بنا شد و سدی قوی و مستحکم برای مقابله با سیلاب دره‌های کوه دندانه در حاشیه غربی باغ ساخته شد. این باغ بر بستری از باغ‌های کهن‌تر ساخته شد تا با بهترین شکل ممکن در تاریخچه‌ی باغ فین جای بگیرد و به انتقال درختان قدیمی‌تر کمک کند (نعیم، ۱۳۸۶).

۵- یافته‌های پژوهش:

۵-۱- اقلیم و تاثیر آن بر باغ سازی فین:

ویژگی اصلی والگوی باغ‌های ایرانی، انشایی بودن و تبیین یک فضایی جدا از محیط گرم، خشک و بی آب و علف پیرامون است. این ویژگی نه تنها تضاد میان فضای داخلی باغ و محیط پیرامون را نشان می‌دهد، بلکه به نوعی یک خلقت غریب و آفرینش فضایی جدید در برابر محیط بیرونی است که از هیچ و نیکویی‌های انسان به وجود آمده است. این ویژگی به واقع یک نوآوری در ایجاد فضای سبز در داخل باغ‌ها در مقابل محیط خشک و علفزار اطراف است که مبنای اصلی بنیادین باغ‌های ایرانی را تشکیل می‌دهد (فرهنگ دهخدا). منطقه اقلیمی با دمای گرم و خشک، که در انحنای جغرافیایی ۳۵ تا ۲۰ درجه شمالی و جنوبی خط استوا واقع شده، تابستان‌های گرم و خشک و زمستان‌های عموماً سرد دارد (Pidwirny، 2012). با توجه به دیدگاه‌های متخصصان، اهداف طراحی در مناطق با اقلیم گرم و خشک به منظور تعدیل مؤلفه‌های اصلی این اقلیم (ارتفاع دما، کمبود رطوبت) می‌باشد. این اهداف باعث ارائه راهکارهایی برای ایجاد سایه، کاهش تأثیر تابش خورشید و گرما، فراهم‌آوری تهویه طبیعی و افزایش رطوبت، همچنین مقابله با بادهای نامطلوب در این مناطق می‌شوند (فدایی تمیجانی، ۱۳۷۴:۱۳۷۴).

شکل ۴- راست: پلان باغ فین؛ چپ: سامانه تهویه طبیعی در کوشک باغ فین (نعیما، ۱۳۸۵: ۴۸)

جدول ۱- راهبردهای اقلیمی در طراحی باغ فین؛ (منبع: نگارندگان)

تأثیرات	ملاحظات	راهبردها
<p>حوض‌ها: حوض‌ها باعث افزایش رطوبت محیطی می‌شوند و تبخیر آب را کنترل می‌کنند.</p> <p>کانال‌های آبی: نظام کانال‌های آبیاری در باغهای فین همچنین نقش مهمی در کنترل تبخیر و انتقال آب دارد.</p> <p>معايير: طراحی معابر مناسب نیز می‌تواند در کنترل تبخیر و بهبود کیفیت محیط باغ مؤثر باشد.</p>	<p>در باغ فین، منبع آب از رشته‌کوه‌های دندانه در جنوب باغ، از چشمه سلیمانیه از طریق شبکه‌کاریزی به مظهر چشمه در پشت باغ می‌رسد. آب به دو شاخه تقسیم شده و در جنوب کوشک، دو حوض به نام حوض مستطیل و حوض جوش وجود دارد. بخش جنوبی آب به شکل جریان آرام از میانه گذر شرقی-غربی جریان می‌یابد و در تلاقی با آب‌های روان در گذرهای شمالی-جنوبی، حوض‌های کوچکی ایجاد می‌شوند (جوادی و نوروز برازجانی، ۱۳۸۳: ۸۴-۷۰).</p>	<p>نظام آب رسانی و عناصر آبی</p>
<p>کاشت درختان همیشه‌سبز در معابر باغ، یکی از راه‌های اصلی برای ایجاد سایه و کاهش دما در باغ فین است. این درختان با برگ‌های خود که همیشه سبز و پررونق هستند، می‌توانند سایه‌ای ایجاد کنند که در تابستان و در شرایط آفتابی، محیط باغ را خنک نگه دارد.</p>	<p>در باغ فین، نظام کاشت و پوشش گیاهی به شکلی طراحی شده است که درختان سایه‌گستر مهم‌ترین بخش آن را تشکیل می‌دهند. درختان سرو به همراه چنار و تعدادی درختان بید و سپیدار در نظام کاشت و پوشش گیاهی باغ به کار گرفته شده‌اند (حیدری و ایرانی بهبهانی، ۱۳۸۷: ۱۲).</p>	<p>نظام کاشت و پوشش گیاهی</p>
<p>طراحی یک ایوان در چهار ضلع اصلی کوشک و گشوده کردن آن به سمت باغ، یکی از راهبردهای اقلیمی در طراحی فضای کوشک است. این ایوان به عنوان یک فضای باز و انتقال داخلی و خارجی در فضای کوشک عمل می‌کند. با گشوده شدن آن به سمت باغ، ارتباط میان داخل و بیرون فضای کوشک ایجاد می‌شود و جریان هوا و تبادل حرارت بین داخل کوشک و محیط خارج تسهیل می‌شود.</p>	<p>کوشک اصلی در باغ فین بر روی محور اصلی در وسط باغ قرار دارد. این ترتیب قرارگیری کوشک با توجه به جهت وزش باد از تمام جهات در شهر کاشان طراحی شده است تا فضایی خنک و ملایم در کل باغ ایجاد شود (Fadaei & Mofidi, 2009: 756-757).</p>	<p>کوشک و ابنیه</p>

۵-۲- معماری آب در باغ فین:

در باغ‌های ایرانی، آب به عنوان یک عنصر مهم و اساسی به کار گرفته می‌شد که به تناسب و تعامل با سایر اجزا و عناصر باغ، به تأثیرگذاری بر فضاها و تشکیل شکل آنها می‌پرداخت (شاکری، ۱۳۸۲). بدون شک، حضور آب در باغ‌های ایرانی اهمیت بسیاری دارد و این مفهوم به وضوح نمایانگر عمق فرهنگ و زندگی مردم ایران در ارتباط با محیط زیست و منابع طبیعی است (مسعودی، ۱۳۸۸).

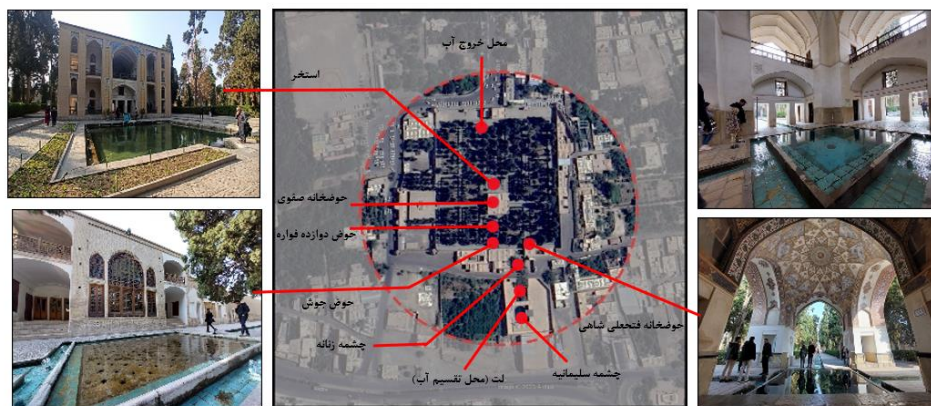
جدول ۲- نقش‌ها و مفاهیم مختلف آب در باغ ایرانی. (منبع: نگارندگان)

ردیف	نقش و نماد آب در به کارگیری از آن در باغ ایرانی	ملاحظات
۱	عنصر حیات بخش و زیبایی ساز	<p>آب در فرهنگ ایرانی از دیرباز به عنوان یک موجودیت مقدس و حیات‌بخش تلقی می‌شده است (خسروی، ۱۳۷۸). آب در فرهنگ ایرانی اغلب به عنوان نمادی از تطهیر، تجدید و زندگی شناخته می‌شود. همچنین، در تفکر انسان ایرانی در دوره‌های باستانی، آب به عنوان سرچشمه حیات و نهرانوس (نهر زندگی) مورد اهمیت و احترام ویژه‌ای قرار داشته است (شاهجراغی، ۱۳۹۵: ۹۹).</p> <p>آب در باغ‌های ایرانی منبع اصلی تأمین آب برای آبیاری و مراقبت از گیاهان می‌باشد. قنات‌ها، چشمه‌ها و رودخانه‌ها از منابع اصلی آب در باغ‌ها بوده‌اند. مدیریت دقیق میزان و توزیع آب در باغ‌ها تأثیر بسزایی در اندازه و مساحت باغ داشته است و این موضوع به کنترل مستقیم میزان آب منبع متصل بوده است (سلطان زاده، ۱۳۷۸).</p>
۲	جلوه گر نهرها و نعمات بهشتی	<p>در قرآن کریم، دو بار ترکیب لغوی "فردوس" و "جنات الفردوس" به کار رفته است. روایت شده است که پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) فرمودند: "وقتی از خدا درخواست می‌کنید، فردوس را بخواهید، که در وسط بهشت و بر نقطه بلند آن قرار دارد و فوق آن عرش رحمان قرار دارد، و نهرهای چهارگانه بهشت از آنجا جاری می‌شود." (طباطبایی، ۱۳۶۳، ج ۳، ۶۷۶)، (الجزایبی، ۱۳۷۶، ج ۱، ۱۶۸)، (الطبرسی، ۱۳۵۰، ج ۱۵، ۱۳۶).</p> <p>در اکثر باغ‌های ایرانی، طراحی جاری شدن آب به صورت جوی‌ها و حوض‌ها از طبقات پایین‌تر به سمت مراکز تجمع آب مشهود است. این طراحی منحصر به فرد، موجب جلب توجه و ایجاد مناظر زیبا و آرامش‌بخش می‌شود. به طور مشابه، کلمه "کوثر" در قرآن به عنوان نعمت و نهری در بهشت ذکر شده است. در آیه "إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ" (سوره الکوثر، آیه ۱)، اشاره به نهری در بهشت و نعمت‌های بهشتی داریم (طالقانی، ۱۳۵۸، ج ۴، ۲۷۸).</p> <p>در تصویر ذهنی، جاری شدن آب از حوض‌های زیر عمارت‌ها یا جلوی آنها می‌تواند نمایی از بهشتی کوثر و نهرهای بهشتی باشد که به طور معنوی به تصویر کشیده می‌شود (منجم، ۱۳۶۶: ۱۶۲).</p> <p>در طراحی باغ‌ها، هر نقطه‌ای با چشمه‌ها و نهرهای جاری، نمایی از بهشت را ایجاد می‌کند و حوض مرکزی نیز به عنوان نمایی از حوض بهشتی مورد توجه قرار می‌گیرد (آن ماری شیمل، مقاله باغ ملکوت)</p>
۳	عنصر زیبایی بخش	<p>حضور آب در این هنر، نقش بسیار مهمی را در ایجاد فضاهای زیبا و خلق احساسات مختلف ایفا می‌کند. در واقع، آب به عنوان یک عنصر زنده‌کننده و زیباسازی، از دوران‌های باستانی تا دوران‌های اسلامی، در هنر باغ‌سازی ایرانی به کار رفته است (منصوری، ۱۳۸۴: ۶۰).</p> <p>آب در باغ‌ها نه تنها به عنوان یک عنصر زینتی و زیباسازی، بلکه به عنوان یک عامل حیاتی و تأثیرگذار در شکل‌گیری و ایجاد ابعاد مختلف باغ‌ها مهم است (زانگری و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۱).</p> <p>آب، اجزای اساسی باغ را تشکیل می‌دهد و می‌توان آن را به صورت تزئینی و کاربردی در نظر گرفت (1982، Moynihan)</p> <p>آب در باغ‌های ایرانی به طرق مختلف به حرکت در آمده و باعث زیبایی، زندگی و انرژی محیط می‌شود. صدای آب جاری، دیدن جریان‌های آب و حتی وجود آب در حوض‌ها و استخرها از جمله عواملی هستند که زیبایی باغ‌ها را تازه و دلنشین می‌کنند. طراحی حوض‌ها و چشمه‌ها به شکل‌های مختلف، ایجاد حرکت و موج آب و استفاده از رنگ‌های آب به تجدید نظر باغ اضافه می‌کند (دانشدوست، ۱۳۶۹: ۲۱۶).</p>
۴	عنصر تهویه دهنده محیط	<p>در باغ‌های ایرانی که در شرایط اقلیمی گرم و خشک قرار دارند، مشکل کمبود آب برجسته است (1982، Moynihan). استفاده از آب به عنوان یک عنصر تهویه‌دهنده محیط می‌تواند به افزایش رطوبت هوا و خنکای محیط کمک کند. در مناطق گرمسیری و خشک، جریان آب در نهرها، جوی‌ها یا حتی فواره‌ها می‌تواند هوای اطراف را خنک کند و تأثیر مثبتی بر تهویه مطبوع فضا داشته باشد (2016:207، Nejad Ebrahimi et al).</p>

۵-۳- سلسله مراتب حضور آب در باغ:

حضور آب در باغ‌ها در سه مرتبه اساسی اتفاق می‌افتد، که هر یک دارای وظایف عملکردی و نمادین خود هستند:

۱. ورود آب به باغ: در این مرحله، آب به باغ وارد می‌شود. این ورود آب نه تنها به منظور آبیاری درختان و گیاهان استفاده می‌شود، بلکه نقش تزئینی و نمادینی هم دارد. ورود آب به باغ باعث ایجاد طراوت و زیبایی در فضا می‌شود و به عنوان نماینده‌ای از زندگی و تجدیدنظر در طبیعت به کار می‌رود.
۲. حضور آب در داخل باغ: در این مرحله، آب در داخل باغ حاضر است و نقش‌های مختلفی ایفا می‌کند. آب به عنوان یک منبع تغذیه برای گیاهان و درختان عملکرد می‌کند و به حفظ زندگی در باغ کمک می‌کند. همچنین، حضور آب در داخل باغ به عنوان نمادی از زندگی و شادابی در فضای سبز باغ تعبیر می‌شود.
۳. خروج آب از باغ: در مرتبه آخر، آب از باغ خارج می‌شود. پس از انجام کارکرد آبیاری و تغذیه گیاهان، آب به سمت منابع دیگر هدایت می‌شود. این خروج آب نیز دارای نمایندگی نمادین است، زیرا آب پس از انجام وظایف خود به سوی منابع دیگر حرکت می‌کند و در کنار وظایف عملی، به نمایش چرخه زندگی و تداوم عمر در طبیعت می‌پردازد (دانش فر و صدیق، ۱۳۹۲).

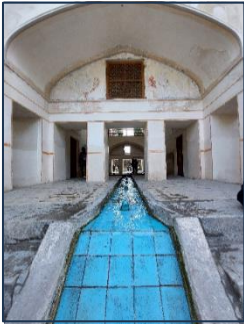

شکل ۵- تحلیل مسیر آب در باغ فین کاشان. (منبع: نگارندگان)

۶- تحلیل یافته‌ها:

صدای آب که از حوض‌ها و جوی‌ها می‌آید، به عنوان یک عنصر زیبا و مهم در ایجاد تجربه‌ای آرامش‌بخش و دلپذیر در باغ‌های ایرانی عمل می‌کند. این نغمه‌های آب در باغ‌ها به عنوان نوعی موسیقی طبیعی درک می‌شوند و تأثیرات مثبتی بر آرامش و روحیه افراد دارند (دانش فر و صدیق، ۱۳۹۲). ماریتان در کتاب محیط صوتی می‌گوید: اگر نگاه (دیدن)، منظر را خلق کرده، شنیدن باید توان خلق موسیقی را داشته باشد (Marietan, 2005:9) و در این میان: آب همان قدر برای گوش متنوع است که برای چشم تنوع دارد (Marietan, 2005:141). باشلار در اثر مشهور خود آب و رویاها، آب را یکی از منابع عمده تخیل بشری معرفی می‌کند و حتی پیش از تصویر بصری که انسان از آب دارد، صدای آب را مولد واژگانی می‌داند که پس از قرن‌ها هنوز هم در زبان یافت می‌شوند: «یک رود می‌تواند برای ما کلمات زیبا و تراشیده‌ای که در لابلای سنگ‌ها می‌لغزند را تعریف یا باز تعریف کند (Bachelard, 1985: 218).

ویلبر در قسمتی از کتاب "باغ‌های ایران و کوشک‌های آن" به تمهیداتی که برای تولید صدای آب در باغ‌های ایران استفاده می‌شده، اشاره می‌کند. او توصیف می‌کند که صدای آب برای ایرانیان همواره مطبوع و دلپذیر بوده است و در احداث باغ‌ها در زمین‌های دارای شیب مختصر، از تمهیدات خاصی برای تولید صدای آب استفاده می‌شد (ویلبر، ۱۳۴۸: ۵۲). ابتکارهای معماری ایرانی در باغ‌ها به منظور ایجاد تجربه‌های زیبایی و معنوی بر اساس عناصر آب و نور بسیار متنوع و خلاقانه بوده‌اند. "سینه کبکی" یکی از این ابتکارهاست که در مسیر حرکت آب در باغ به‌کار گرفته می‌شود. این نهرها و حوض‌ها به وسیله تغییرات ارتفاعی و فشار آب، اصوات و آبشارهای دلنشینی را ایجاد می‌کنند که به ایجاد احساس آرامش و آسایش در محیط باغ کمک می‌کنند (کمپفر، ۱۳۶۳: ۲۰۴).

شکل ۶- ایجاد موسیقی در باغ با استفاده از معماری آب (سینه کبکی). منبع: نگارندگان

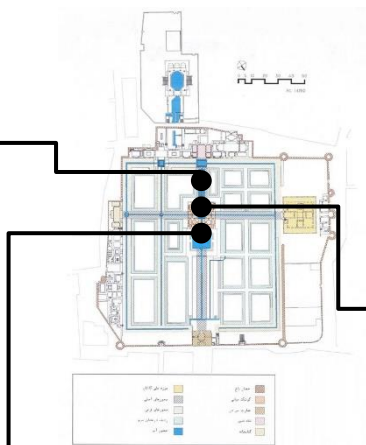
شکل ۷- فواره ها در باغ فین کاشان منبع: نگارندگان

شکل ۸- اختلاف سطح و آبشده ها در باغ فین کاشان منبع: نگارندگان

کوشک صفوی در وسط باغ فین نقطه‌ای استراتژیک و با اهمیت که نقش محوری در ترتیب و نظم باغ ایفا می‌کند. این کوشک معمولاً به عنوان مرکز یا نقطه تلاقی محورهای اصلی باغ شناخته می‌شود و اغلب به عنوان مرکزیت تمرکز و هماهنگی برای سایر اجزا و بناهای باغ عمل می‌کند. در این کوشک، حوض دراز یا دوازده فواره جزء مهمی از طراحی آبیاری و تزئینی باغ را تشکیل می‌دهد. آب از طریق حوض جوش به حوض دراز یا فواره‌ها منتقل می‌شود و احتمالاً این دو عنصر در ارتباط و تناسب با یکدیگر طراحی و مکمل یکدیگر قرار گرفته‌اند. این تناسب و هماهنگی بین عناصر مختلف، به زیبایی و تعادل در طراحی باغ کمک می‌کند. کوشک و حوض‌ها به عنوان بخشی از معماری و طراحی آبی باغ فین، نشان از دقت و ذوق زیبایی‌شناسی معماران و مهندسان زمان خود دارند و به تجربه و هنر طراحی باغ ایرانی در دوره صفوی اشاره می‌کنند (جیحانی و عمرانی، ۱۳۸۱: ۲۹).

شکل ۱۱- حوض جوش باغ. منبع: نگارندگان

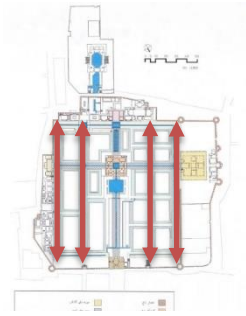
شکل ۱۰- حوض دوازده فواره. منبع: نگارندگان

شکل ۹- پلان باغ فین کاشان. منبع: (B2n.ir/memarifile.com)

شکل ۱۲- کوشک (حوضخانه) صفوی. منبع: نگارندگان

خیابان عرضی که در باغ فین وجود دارد، نه تنها نقش مهمی در نظام آبیاری این باغ دارد، بلکه از نظر بصری نیز به عنوان یکی از اجزای با اهمیت این باغ محسوب می‌شود. این خیابان عرضی به ترتیب از جنوب به شمال دارای اهمیت است.

شکل ۱۳- پلان باغ فین کاشان. (منبع: B2n.ir/memarifile.com)

جدول ۳- تحلیل کارکرد خیابان های عرضی به کار رفته در باغ فین کاشان. (منبع: نگارندگان)

ردیف	نقش و کارکرد خیابان های عرضی در باغ فین کاشان
۱	موتور در نظام آبیاری خیابان عرضی به عنوان محور اصلی انتقال آب در باغ فین وارد می شود. به وسیله خندق های کناری که از جوی میانی آب می گیرند، آب به سمت بخش های مختلف باغ منتقل می شود. این نظام آبیاری از اهمیت بزرگی برخوردار بوده و به کاشان اجازه می دهد که در شرایط آب کم، باغ های سرسبز و زیبایی را حفظ کند (جیحانی و عمرانی، ۱۳۸۱: ۱۳۸).
۲	موتور در ایجاد زیبایی خیابان عرضی به عنوان یک محور مرکزی، نقش زیبایی دهنده و ترتیب بخش در طراحی باغ دارد. این خیابان با ایجاد یک محور اصلی و ترتیب دهی به فضاها، مناظر زیبایی و انسجام ظاهری را ایجاد می کند. این ترتیب دهی به طراحی به توازن و هماهنگی در انتقال نظم و زیبایی کمک می کند و فضاها را با یکدیگر به تناسب می آورد (همان).

توزیع آب در باغ فین از طریق مسیرهای مختلف و نقاط استراتژیک می تواند به تنظیم و ایجاد نظم در باغ کمک کند. این سه نقطه مهمی که آب به آنها هدایت می شود، نقاط کلیدی در توزیع آب و ایجاد اثرات زیبایی در باغ فین هستند. در واقع، طراحی و مکان گذاری این نقاط باعث ایجاد تجربه های مختلف و دیداری برای بازدیدکنندگان باغ می شود. این نقاط عبارتند از:

جدول ۴- مسیرهای توزیع آب در باغ فین کاشان. (منبع: نگارندگان)

ردیف	نقاط مهم توزیع آب در باغ فین کاشان
۱	حوضخانه صفوی (شترگلی صفوی) این نقطه در بخش جنوبی باغ قرار دارد و از جوی آبی که از بالا می آید، آب به حوض خانه صفوی منتقل می شود. این آبشیره ظاهری زیبا و شنیداری را به باغ اضافه می کند و نقطه تمرکزی درون باغ محسوب می شود.
۲	حوض جوش این نقطه در انتهای محور اصلی باغ و در نزدیکی اتاق شاه نشین قرار دارد.
۳	حوضخانه فتحعلی شاهی (شترگلی قاجاری) این نقطه در بخش شمالی باغ و در نزدیکی حوض جوش قرار دارد. آبی که به حوض خانه فتحعلی شاهی هدایت می شود و با تشکیل آبشیره ها و جوشگاه ها، زیبایی و حرکت زنده ای به باغ می بخشد.

این تنوع در هدایت آب به انواع مختلف و تأثیرات متفاوتی که به دنبال دارد، تجربه های متنوع و پویا را در باغ فین به ارمغان می آورد، به طراحی زیبا و تأثیرگذار باغ کمک می کند و نظام حضور آب را به چارچوب نظم خود در می آورد (جیحانی و عمرانی، ۱۳۸۱: ۲۹۳-۲۹۷).

محور اصلی در باغ فین دارای اهمیت و تأثیر بسیاری است و نقش محوری در ایجاد تجربه ی بازدیدکنندگان از باغ ایفا می کند. این محور از ورودی به حوض خانه صفوی شروع می شود و تا بنای شاه نشین ادامه دارد. این مسیر اصلی با ویژگی ها و ترتیب های مختلفی طراحی شده و به تأسیس نظم و ارتباط های بین اجزای باغ کمک می کند. در این محور، دو نقطه مهم و اهمیت دار به وجود آمده اند که ورود آب به صحن اصلی باغ را نشان می دهند:

۱. **حوض دوازده فواره در بالادست حوض خانه صفوی:** این نقطه ورود آب به محور اصلی را نشان می دهد و از بالای حوض خانه صفوی آب به شکل فواره های مختلف به محور وارد می شود. این تنوع در جاری شدن آب و ایجاد حرکت و صداها، آب، تجربه زیبایی را به بازدیدکنندگان ارائه می دهد.
 ۲. **استخر جلوی حوض خانه صفوی و شاه جوی پایین دست آن:** در این نقطه، آب از حوض دوازده فواره به یک استخر جاری می شود و در ادامه به شاه جوی پایین دست حوض خانه صفوی می رسد. این اجزا به تنظیم جریان آب، ایجاد حرکت و آثار زیبایی میان استخر و شاه جوی کمک می کنند.
- همچنین، محور اصلی با کنترل شکل و مسیر آب به وسیله حوض ها، فواره ها و استخرها، به تجربه بصری و صدایی زیبا و تأثیرگذاری می پردازد که در کنار سایر عناصر باغ، تجربه ی یکتا و فراموش نشدنی از باغ فین را ایجاد می کند (همان).

وجود حوض در مرکز و قلب باغ فین نیز می‌تواند نمادی از درون‌گرایی و تأکید بر باطن و جهان غیبی باشد. این نماد در فضای باغ فین نه تنها نقش تأمل و تفکر در معنای عمیق و معنوی زندگی را تأکید می‌کند، بلکه به اهمیت مخفی و غیبی زندگی نیز اشاره می‌کند. وجود حوض در قلب باغ فین می‌تواند به عنوان یک نماد از عالم غیب و اسرار دنیای باطن تفسیر شود که تأثیر مهمی در زندگی و تجربه انسان‌ها دارد. همچنین، این نماد می‌تواند به اهمیت تأمل و تفکر درونی در مقابل توجه به ظاهری و سطحی اشاره کند. به جای انگیزه‌ها و اشیاء ظاهری، وجود حوض در مرکز باغ فین از انسان‌ها می‌خواهد تا به سمت باطنی‌ترین احساسات و معانی بپردازند و از طریق تأمل در آب، نماینده عالم غیب و باطن، به دنیایی عمقی‌تر نفوذ کنند (نائینی، ۱۳۸۱: ۴۶). نقل از آیه ۴۶ سوره الأنعام در این متن نیز نشان‌دهنده تأکید بر عالم غیب و باطن است، که این مفهوم در فرهنگ ایرانی و اسلامی بسیار مهم است و در تعبیر و تفسیر زندگی و واقعیت‌ها تأکید دارد.

۷- نتیجه‌گیری:

باغ‌های ایرانی با توجه به قدمت آن، فضای هویت‌مندی است که از ترکیب ساده و موزون، رابطه صحیح و استوار، سلسله مراتب حساب شده، منطق عقلانی، نظام هندسی مشخص ایجاد شده که به نوبه خود تأثیراتی از دوران پیش از اسلام و پس از آن و همچنین از تفکرات آیینی متفاوت در آن جلوه‌گر شده و در اندیشه ایرانیان با پیوند آب و گیاه و چشم‌انداز مطلوب در قالب ایجاد فضاهای متنوع، تداعی‌گر آرامش طبیعت است. انسان امروزی در میان دغدغه‌های حاصل از عصر تکنولوژی، نیازمند ارتباط با طبیعت و استفاده از فضای سبز است. بنابراین باید به دنبال راه‌حلی برای ایجاد حس تعلق به اینگونه فضاها برای استفاده‌کنندگان بود. (مهدی نژاد و همکاران، ۱۴۰۲) هدف معمار باغ ایجاد مکانی است که انسان مومن را برای طی مرحله‌ای از کویر (جهان مادی و دنیوی) به باغ (جهانی والا، بهشت برین) رهنمون دارد. از این روست که معمار مسلمان به سلسله مراتبی نیاز دارد تا فضایی بیافریند که انسان مومن را لحظاتی چند از کسب و کار روزانه به مکانی برای خلوت با خود و خالق یکتا رهنمون دارد. از این رو باغ می‌تواند جایگاهی باشد، بهره‌گیری از معماری و الگوی شکل‌گیری آنها تا به امروز و در بسترهای زمانی، جغرافیایی، فرهنگی و اعتقادی مختلف نیز دستخوش تغییرات اساسی نشده است، به طوریکه برخی از عناصر آن در هر شرایط توانسته، کارایی و عملکرد ثابت خود را حفظ کند. نحوه بهره‌گیری از آب و کیفیات حاصل از آن در باغ‌سازی ایرانی هرکدام دارای درس، تجربه و پارادایم‌هایی است که می‌تواند پژوهش‌هایی بیشتر در خصوص آن صورت گیرد. در ادامه به طور کلی به اشکال مختلف آب در باغ فین نیز اشاره می‌شود:

جدول ۵- نقش اشکال مختلف آبی در باغ فین از منظر جهان بینی زیباشناسی ایرانی، (منبع: نگارندگان)

ردیف	نقش مختلف آب در باغ فین کاشان از منظر جهان بینی و زیباشناسی
۱	راه‌نما در محیط فواره‌ها با جاری کردن آب و ایجاد مسیرهای آبی، انسان‌ها را راهنمایی می‌کنند و در محیط باغ به عنوان نشانه‌های جهت‌یابی مورد بهره‌گیری قرار می‌گیرند. این جریان‌های آبی می‌توانند به افراد کمک کنند تا در محیط باغ به راحتی حرکت کنند و به اهداف مورد نظرشان دست یابند.
۲	تشخیص مکان قرار گرفتن فواره‌ها و جاری آب‌ها در محورهای مختلف باغ، به افراد کمک می‌کند تا مکان‌ها و مناطق مختلف را با یکدیگر تفکیک کنند و به سرعت مکان مورد نظر را تشخیص دهند.
۳	تأثیر معنوی و جذابیت حرکت و فراهم آوردن آب در فواره‌ها و جاری آب‌ها می‌تواند احساس زنده‌ای به محیط باغ بدهد و به زیبایی و شور و نشاط مکان کمک کند. ایجاد صدا و حرکت در آب باعث محیطی پویا و جذاب می‌شود که مراجعه‌کنندگان را.
۴	نمایندگی از مفهوم های معنوی فواره‌ها می‌توانند نماینده مفهوم‌های معنوی و عمیق‌تری باشند. تجسم آب به عنوان نماینده حیات، تجدید و تجدیدنظر، تجدیدآفرینی و انعکاس از جمله معانی ممکن است که در فواره‌ها و جاری آب‌ها به تصویر کشیده می‌شود.

۸-مراجع:

۱. اردلان، نادر، بختیار، لاله، حس وحدت، ترجمه شاهرخ، حمید، اصفهان، نشر خاک، ۱۳۷۹.
۲. آن ماری شیمیل، مقاله باغ ملکوت
۳. الخزایی النیشابوری (۱۳۷۶)، روض البیان و روح الجنان فی تفسیر القران، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد
۴. الطبرسی، ابوعلی (۶۰-۱۳۵۰)، ترجمه تفسیر مجمع البیان، فراهانی، تهران.
۵. جوادی، محمدرضا و نوروز برازجانی، ویدا. (۱۳۸۳). باغ فین (کاشان) در ویدا نوروز برازجانی. (گردآورنده). باغ ایرانی حکمت کهن، منظر جدید. تهران: انتشارات موزه هنرهای معاصر تهران.
۶. جیحانی، حمیدرضا و محمد علی عمرانی، ۱۳۸۶، باغ فین، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری.
۷. حیدری، فاطمه و ایرانی بهبهانی، هما. (۱۳۸۷). باغ ایرانی. تهران: همشهری.
۸. خسروی، محمداقبر، ۱۳۷۸، آب در فرهنگ، هنر و معماری ایرانی، فصلنامه هنر، شماره ۴۲، ۱۲۰-۱۱۲.
۹. خوانساری، مهدی، محمدرضا مقتدر، و مینوش مقتدری، ۱۳۸۳. باغ ایرانی. بازتابی از بهشت، موسسه مهندسی مشاور آران، تهران: دبیرخانه همایش بین المللی باغ ایرانی.
۱۰. دانش فر، احسان. صدیق، مرتضی، کتاب معماری منظر، انتشارات سروش دانش (۱۳۹۲).
۱۱. دانشدوست، یعقوب، ۱۳۶۹، باغ ایران (سخنرانی در دانشکده معماری دانشگاه ملی ایران). فصلنامه اثر (۱۸ و ۹): ۲۲۱-۲۱۸.
۱۲. زانگری، لوتیچی، نازیکاماندانا رحمتی، برونکا لورنزی. ۱۳۹۱. باغ های ایرانی اسلامی. ترجمه مجید راسخی و فرهاد تهرانی. تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
۱۳. ستاری ساربانقلی، حسن و مه لقا شاهد، ۱۳۹۰، بررسی وجوه تشابه مفاهیم موسیقی ایرانی و معماری باغ ایرانی، نمونه موردی باغ فین کاشان، آرمان شهر، شماره ۹، پاییز و زمستان، ۹۷-۱۱۰.
۱۴. سلطان زاده، حسین، (۱۳۷۸)، تداوم طراحی باغ ایرانی در تاج محل، تهران: دفتر پژوهش های فرهنگی.
۱۵. شاکری، مریم، ۱۳۸۲، آب و باغ ایرانی، کتاب ماه هنر، شماره ۵۷ و ۵۸، ۱۳۵-۱۳۰.
۱۶. شاهچراغی، آزاده. ۱۳۹۵. پارادایم های پردیس (درآمدی بر بازشناسی و باز آفرینی باغ ایرانی). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۷. طالقانی، سید محمود (۱۳۵۸)، تفسیر پرتوی از قرآن، جلد۴، شرکت سهامی انتشار، تهران.
۱۸. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳)، تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسس همدانی، انتشارات رجا، تهران.
۱۹. فدایی تمیجانی، هانیه. (۱۳۹۴). باغ ایرانی در مناطق گرم و خشک از منظر پایداری. استاد راهنما: سید مجید مفیدی شمیرانی، استاد مشاور: سید امیر منصوری و محسن فیضی، رساله دکتری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
۲۰. فرشته نائینی، کتاب حیات در حیاط نزهت، تهران، ۱۳۸۱.
۲۱. کمپفر، انگلبرت (۱۳۶۳)، سفرنامه کمپفر، ترجمه کیکاوس جهاننداری، نشر خوارزمی.
۲۲. لوح فشرده. فرهنگ دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، جست و جو زیر عنوان واژه انشاء.
۲۳. مسعودی، عباس، ۱۳۸۸، آب در معماری ایرانی، کتاب ماه هنر، شماره ۵۷ و ۵۸، ۹۱-۸۴.
۲۴. منجم ملا جلال الدین (۱۳۶۶)، تاریخ عباسی یا روزنامه ملا جلال، بکوشش سیف الله وحید نیا، انتشارات وحید، تهران.
۲۵. نصر، طاهره، سیر تحول باغ ایرانی، اولین همایش باغ ایرانی، تهران، ۱۳۸۳.
۲۶. نعیم، غلامرضا. (۱۳۸۵). باغ های ایران. تهران: انتشارات پیام.
۲۷. ویلبر، دونالد (۱۳۸۴)، باغ های ایران و کوشک های آن، ترجمه مهین دخت صبا، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران.
۲۸. ایرانی بهبهانی، هما. (۱۳۸۳). درآمدی به حفاظت و نگهداری باغ های تاریخی، مجله موزه ها، شماره ۴۱.
۲۹. دانش دوست، یعقوب. (۱۳۷۴). باغ ایرانی، مجله اثر، شماره ۱۸ و ۱۹، ۲۱۴-۲۲۴.
۳۰. میرفندرسکی، محمدامین. (۱۳۸۴). باغ ایرانی چیست؟ باغ ایرانی کجاست؟ موزه ها.
۳۱. مهدی نژاد، جمال الدین، آزادارمکی، مرضیه، شیردل، امیرحسین (۱۴۰۲) بررسی تاثیرات ارزش ها و حکمت های اسلامی در نحوه شکل گیری باغ های ایرانی، نشریه معماری شناسی، سال ششم، شماره ۲۷، تابستان ۱۴۰۲
۳۲. حبیبی، امین، ۱۴۰۰، جریان های احیایی منظر باغ ایرانی، جستاری در باغ شازده ماهان، منظر، ۱۳ (۵۴)، ۶-۱۷
۳۳. عزیزی قهرودی، مهرداد، عسگری، علی، ۱۴۰۰، پدیدار شناسی باغ ایرانی بر اساس نظریه روان شناختی ادراک گشتالت (نمونه موردی: باغ شازده ماهان)، مجله هنر و تمدن شرق، ۱۰ (۳۵)، ۴۵-۵۶
۳۴. هاتفی شجاع، سمیه، ۱۳۹۴، بازشناسی مفاهیم گیاهان در باغ ایرانی، کنفرانس بین المللی معماری، شهرسازی، عمران، هنر و محیط زیست؛ افق های آینده، نگاه به گذشته، تهران

۳۵. نقره کار، سلمان، معافی، مهدی، شیردل، امیرحسین (۱۴۰۲)، بررسی جایگاه و تعاملات انسان، طبیعت، معماری در باغ شازده ماهان کرمان، نشریه معماری شناسی، سال ششم، شماره ۲۶، بهار ۱۴۰۲

36. Bachelard, Gaston (1985) *L'eau et les rêves: essai sur l'imagination de la matière*, Paris, Jose Corti.
37. Fadaie, Honey & Mofidi, S. Majid. (2009). A Comparative Study on Sustainable Landscape in Arid Regions. Case Studies: Mahan and Fin Gardens in Iran. 1th International Conference on Sustainable Architecture and Urban Development. (vol.2 ,pp. 79-759). Tripoli: Libya.
38. Marietan, Pierre (2005) *L'environnement sonore, approche sensible, concepts, modes de représentation*, Nîmes, Champ social.
39. Pidwirny, Maichael. (2012). Dry Climates - B Climate Type. Retrieved February 20, 2012, from: